

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію В.Г. Савченко «Культурологічні аспекти практик handmade як форм декоративно-ужиткового мистецтва», що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з культурології за спеціальністю 034 культуросвітництво

Дисертаційна робота В. Савченко присвячена практиці handmade. Поняття «хенд-мейд» (hand made), що у перекладі з англійської означає «зроблено вручну», «речі ручної роботи», міцно ввійшло у сучасній лексикон. Це нове в культурній практиці явище кинуло виклик масовому виробництву. Спочатку практики handmade завоювали популярність як хобі, а потім трансформувалися у широку комерційну індустрію. У них гармонійно поєдналися унікальність і несирійність виробів з матеріалами зовсім не ручної роботи.

Актуалізація практик handmade була обумовлена високим ступнем уніфікації в усіх сферах сучасного життя. Ностальгія по неповторному, непоставленому на потік викликала біфуркаційний вибух пропозицій на ринку товарів декоративно-ужиткового мистецтва, виконаних у стилі handmade. Поява цього феномену в культурному полі на зламі ХХ–ХХІ ст. детермінувала цілу низку питань, пов’язаних з його природою та особливостями функціонування у соціумі.

Магістральним напрямком дослідження є концептуалізація феномену handmade як ресурсу суспільного розвитку. Парадигмальною основою дисертаційної роботи є уявлення, що практики handmade є однією з форм декоративно-ужиткового мистецтва. Авторка виходить з цієї парадигми та шукає відповідь на запитання, чим є цей феномен – новою формою декоративно-ужиткового мистецтва чи явищем, що виникло з появою людини на землі й трансформувалося в процесі видозмін культурного коду у просторі та часі.

Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатку.

Вступ містить: обґрунтування актуальності теми дисертації; стан наукової розробки теми; формулювання мети і завдань; визначення об'єкта, предмета та методів дослідження; виявлення наукової новизни, теоретичного та практичного значення отриманих результатів; зазначення форм апробації результатів дослідження, публікації з теми наукової роботи; структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Практика handmade як форма декоративно-ужиткового мистецтва: теоретико-методологічні засади вивчення» має у своєму складі три підрозділи.

У **підрозділі 1.1 «Ретроспектива наукового осмислення декоративно-ужиткового мистецтва»** розглядаються питання про те, що детермінувало появу практик *handmade*, яку функцію виконує цей феномен у суспільстві, яке місце він займає у сучасному культурному полі.

Щоб отримати відповіді на поставлені запитання, авторка звертається до теорій художньої творчості людини, які були розроблені мислителями різних епох від часів Античності до наших днів, осмислюючи *handmade* крізь призму декоративно-ужиткового мистецтва. На підставі аналізу культурологічної думки авторка висловлює гіпотезу: по-перше, декоративно-ужиткова творчість як невід'ємна частина повсякденного життя відбуває культурний код конкретного суспільства; по-друге, з розвитком суспільства відбувається трансформація декоративно-ужиткового мистецтва.

Таким чином, головна авторська ідея полягає в тому, що практика *handmade* як форма декоративно-ужиткового мистецтва є продуктом конкретного історичного періоду і визначає культурний код певного локусу. Ця аксіома заклали основу дисертаційного дослідження.

Підрозділ 1.2 «Методологічні аспекти культурологічного дослідження практик handmade» присвячений методологічному інструментарію, що ґрунтуються на фундаментальних принципах культурологічного аналізу. Спираючись на такі напрями культурологічної науки, як феноменологія, герменевтика, діалогістика, семіотика, авторка формує методологічне підґрунтя для аналізу *handmade* з позицій сучасних наукових концептів. Це дозволило

вийти за межі вузько-онтологічного осмислення практик handmade й піднятись до рівня узагальнення їх як феномену інтерпретації смислу культурного коду в певний історичний період розвитку суспільства.

Концептуальним методологічним ядром дослідження є структурно-системний аналіз, що дає змогу розглянути handmade: по-перше, у контексті прийнятої в дисертації парадигми як однієї з форм декоративно-ужиткового мистецтва; по-друге, як феномен, розвиток якого в хронотопі відбиває алгоритм діалогу культур.

Підрозділ 1.3 «Понятійно-категоріальний апарат» присвячений визначенню з культурологічних позицій ключового для дисертаційного дослідження поняття handmade. Шляхом крос-культурного аналізу таких культурних явищ, як «народна художня культура», «декоративно-ужиткове мистецтво», «аматорство», «ремесло» розкривається їхній зв'язок із практиками handmade. Увага фокусується на спільніх та іманентних рисах феноменів.

У результаті проведеного аналізу авторка висловлює гіпотезу: «Практика handmade є новітньою формою функціонування декоративно-ужиткового мистецтва, проблемне поле якої формується на перетині декоративно-ужиткового мистецтва, хобі (аматорства) та ремесла. Маючи генетичні витоки з декоративно-ужитковим мистецтвом, практика handmade має ряд відмінностей як від традиційних ремесл та народних художніх промислів, так й аматорського мистецтва. На відміну від ремесла вона не є основним, професійним заняттям людини. В свою чергу, поняття аматорства є ширшим за поле декоративно-ужиткового мистецтва» (С. 56). Ця гіпотеза стає відправною точкою дисертаційного дослідження.

Розділ 2 «Трансформація декоративно-ужиткового мистецтва у просторово-часовому полі культури» містить два підрозділи.

У підрозділі 2.1 «Виникнення і функціональність декоративно-ужиткового мистецтва» авторка продовжує лінію дослідження, орієнтовану на парадигму, що handmade є однією з форм декоративно-ужиткового мистецтва. Увага фокусується на духовному боці питання. Трансформація мистецтва

розглядається у контексті розвитку мислення людини. Авторка виходить із припущення, що потреба думати виникла з появою людини на землі. Зазначається, що ми не можемо датувати момент, коли ця потреба почала відчуватися, але сам факт існування мови і все, що ми знаємо про доісторичні часи та міфології, дають право прийняти це припущення.

Наголошуючи, що «світогляд є головним чинником самовираження людини в певному хронотопі» (С. 93), дисерантка аналізує трансформацію декоративно-ужиткового мистецтва, його функцій у соціумі у взаємозв'язку зі світоглядною парадигмою у хронотопі.

У підрозділі 2.2 «Інтегральність декоративно-ужиткового мистецтва в новітній період розвитку культури» аналізуються тенденції у виробництві речей ручної роботи у новітній період. Виходячи з аксіоми, що «мистецтво як культурна практика є віддзеркаленням певної світоглядної парадигми» (С.92), В.Г. Савченко осмислює, як зміни соціокультурної моделі протягом ХХ–XXI століть впливали на розвиток практик *handmade*.

Увага фокусується на тому, що в умовах сучасного серійного виробництва відбувається нівелювання індивідуальності художника, рівень естетичної цінності, унікальності та оригінальності виробів знижуються. Це спровокувало «суспільний запит саме на унікальні речі, через які людина в побутовому середовищі може висловити власну індивідуальність і самоідентичність» (С. 94). Одним зі шляхів досягнення цієї мети, на думку авторки, є практика *handmade*, «розвиток та актуалізація якої на сучасному етапі проявляється у двох векторах – збереження традиційного компонента та інноваційність» (С. 140).

Завершує дисертаційну роботу **розділ 3** «Особливості функціонування практики *handmade* в контексті соціокультурного середовища», що складається з трьох підрозділів, які є концептуальними в дисертаційному дослідженні. Використовуючи метод дедукції, авторка транспонує результати проведеного аналізу феномену декоративно-ужиткового мистецтва на матрицю *handmade*, як окремого його прояву.

У підрозділі 3.1 «Соціокультурний і історичний контекст появи практики handmade» описано трансформацію ментальних орієнтирів соціуму протягом ХХ – початку ХХІ ст.

Увага акцентується на тому, що, важливим детермінантом формування сучасних практик handmade став перехід соціуму від фази «споживання» до її антитези – фази «враження». Якщо у суспільстві споживання в стратегії придбання речей людина зорієнтована на зовнішні фактори – моду, соціальний статус, критерії успішності, то у суспільстві вражень – на її внутрішній світ. Як зазначає авторка: «У суспільстві вражень головним є придбання речей, які, вважає людина, відображають або її глибинну сутність, або внутрішній стан і не пов'язані зі статусом або соціальною роллю» (С. 96–97).

Інший важливий чинник, на який звертається увага в дисертації, – це можливість самореалізації особистості за допомогою практик handmade. І, нарешті, третій чинник. В умовах підвищеного рівня урбанізації та ритму життя, широкого впровадження в побут цифрових технологій виготовлення речей handmade «має певний терапевтичний антистресовий ефект» (С. 98), що надає психологічну підтримку людині (як автору, так і споживачеві), знижити тривожність, посилити відчуття стабільності.

У підрозділі 3.2 «Структурно-функціональний аналіз практики handmade» верифікується гіпотеза: по-перше, що практика handmade є новітньою формою функціонування декоративно-ужиткового мистецтва; по-друге, що «практика handmade – це галузь людської діяльності, яка знаходиться на перетині трьох областей: декоративно-ужиткового мистецтва, ремесла та хобі» (С. 137).

Авторка відзначає, що, з одного боку, handmade є дозвіллевим проектом, що реалізується у вільний від роботи час, що зближує його з хобі. З іншого боку, він генетично пов'язаний з декоративно-ужитковим мистецтвом, що «сформувався на базі народної творчості та реалізовувався в рамках традиційних ремесел» (С. 127). Як відзначає дисидентка: «У рамках практики handmade майстри широко використовують прадавні орнаменти, як в їх традиційному вигляді, так й переосмислючи їх» (С. 127).

Фокусується увага на тому, що у виробах handmade головне – інноваційність ідеї та неординарність її реалізації як відображення своєрідності світосприйняття особистості, однак за всієї унікальності задуму, речі ручної роботи можуть бути виготовлені з матеріалів, що випускаються сучасною промисловістю. Розроблена класифікація феномену за такими критеріями, як матеріал та технологія виготовлення.

Вивчаючи handmade у контексті сучасних соціо-культурних процесів, авторка звертає увагу на те, що внаслідок активної міжнародної міграції (як трудової, так і вимушеної), відбувається певне «змішування» культурних кодів і, у першу чергу, на повсякденному рівні, що знайшло відбиток у практиках handmade.

У **підрозділу 3.3 «Поліваріативність побутування практики handmade в сучасному просторі культури»** розкривається розмаїття практик handmade – ткацтво, шитво, вишивання, в'язання, писанкарство, виготовлення ляльок, традиційний хатній розпис тощо.

Авторка відзначає: «Поліструктурність ремесл та рукоділля зумовлюють багатоманітність практики, розвиток та актуалізація якої на сучасному етапі проявляється у двох векторах – збереження традиційного компонента та інноваційність» (С. 140). За авторською концепцією, практика handmade виступає як один з інструментів творення нової соціокультурної реальності. Саме в її межах національний культурний код зберігається та адаптується до цієї реальності.

Позитивно оцінюючи працю, відзначу певні дискусійні моменти.

1. Дисерантка стоїть на позиції, що практика handmade є «новітньою формою реалізації декоративно-ужиткового мистецтва» (С. 138).

Я не впевнена, що практику handmade можна характеризувати як новітню форму декоративно-ужиткового мистецтва, а скоріше як форму, що відбиває культурний код сучасного суспільства. Речі ручної роботи виникли з появою людини на землі. Їхній набір, форми та декор трансформувалися в процесі видозмін культурного коду в просторі та часі, а матеріали, що

використовувалися для їхнього виготовлення, залежали від рівня розвитку виробництва в ту чи іншу історичну епоху. Разом з тим, вважаю, що запропонована автором концепція має право на існування.

2. У підрозділі 1.1 «Ретроспектива наукового осмислення декоративно-ужиткового мистецтва» було б доцільно транспонувати ідеї, теорії щодо генези мистецтва на матрицю феномену *handmade* як одну з форм декоративно-ужиткового мистецтва.

3. На сторінці 18, посилаючись на мою статтю (Герчанівська П. Варіативність й інваріантність міфологічної свідомості // Культура і сучасність. 2013. №1. С. 33–39. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kis_2013_1_8), авторка пише: «Міфологічна свідомість характеризується наявністю готових і абсолютних пояснень ситуацій, фаталізмом і сприйняттям себе і інших не як самостійних агентів, а як учасників запрограмованого дії. Мотивації зв'язуються в першу чергу не з економічними чи політичними інтересами учасників ситуації, а з їх аскриптивними характеристиками [35, С. 34]».

Це не відповідає дійсності, оскільки цитованого матеріалу в статті немає й апріорі бути не може. Щодо наведеного у дисертації матеріалу, то постає питання, про які «економічні чи політичні інтереси учасників ситуації» йдеться в епоху міфологічної свідомості?

4. Гадаю, було б доречно наприкінці викладеного у дисертації матеріалу позначити тенденції розвитку практики *handmade* в сучасній Україні.

Однак ці зауваження не руйнують загального позитивного враження від дисертації. Чітка структура роботи, логіка викладання матеріалу, вільне володіння літературною українською мовою дозволили Вірі Геннадіївні розкрити складні процеси, що відбуваються у суспільстві кінця ХХ–початку ХХІ ст. Авторські публікації повно відбивають основний зміст дисертації, а її ідеї оприлюднені на наукових конференціях.

Спираючись на вищезазначене, з урахуванням наукової новизни обстоюваних у роботі наукових положень, теоретичної та практичної значущості досягнутих у ній результатів, можна стверджувати, що дисертація В.Г. Савченко

XXI ст. Авторські публікації повно відбивають основний зміст дисертації, а її ідеї оприлюднені на наукових конференціях.

Спираючись на вищезазначене, з урахуванням наукової новизни обстоюваних у роботі наукових положень, теоретичної та практичної значущості досягнутих у ній результатів, можна стверджувати, що дисертація В.Г. Савченко «Культурологічні аспекти практик handmade як форм декоративно-ужиткового мистецтва» має завершений, цілісний, авторський характер і відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її авторка – Савченко Віра Геннадіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки за спеціальністю 034 – Культурологія.

Офіційний опонент:

доктор культурології, професор,
завідувачка кафедри філософії та культурології
Київського національного університету технологій та дизайну
П.Е. Герчанівська

Підпис Л.Е. Герчанівсько
засвідчує
Зав. КАНЦ.